TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKT

Mamatov Dilmurad Narmuradovich - Yangi asr universiteti prorektori,
pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
e-mail:mamatovdil@gmail.com

Annotatsiya: Ushni maqolada sun'iy intellekt(SI) talabalar va o'qituvchilarga qanday ta'sir qilishini va shu bilan birga ularning barchasi noto'g'ri kontent, plagiat yoki kiberxavfsizlik kabi muammolardan faol himoyalangan xolda ishonchli manbalar bilan ishlashlari xaqida yozilgan.

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, raqamli tendensiyalar, ta'lim, talaba, tizim, dastur, o'qish*

Zamonaviy raqamli tendensiyalar oliy ta'lim muassalarida raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirishni talab etadi. Jahoning yetakchi universitetlari o'quv jarayonini shaxsiylashtiradigan ko'plab raqamli yechimlarni joriy qilishni davom etmoqda.

Raqamli texnologiyalar ta'lim va o'qitishdagi o'zgarishlarga turtki beradi, ammo keng miqyosda ijobiy o'zgarishlar ko'p qirrali, tizimli yondashuvni talab qiladi. Universitetlarni raqamli transformatsiya qilish muammosiga tizimli yondashish universitetlarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlashni ham taqozo etadi.

Yevropa Ittifoqi Kengashi sun'iy intellektdan foydalanishni tartibga soluvchi dunyodagi birinchi qonunni ma'qulladi. Yangi qonun sun'iy intellektga asoslangan turli xil tizimlarni xavfiga qarab tasniflaydi. Cheklangan xavfga ega sun'iy intellekt tizimlari "juda oddiy" shaffoflik talablariga bo'ysunadi. Yuqori xavfli sun'iy intellekt tizimlari Yevropa Ittifoqi bozoriga kirish uchun bir qator majburiyatlarni bajarishi kerak bo'ladi[4].

Sun'iy intellekt (SI) ta'lim va jamiyatning deyarli barcha jabhalariga ta'sir o'tkazish potentsialiga ega, chunki u ta'lim muassasasida ham, undan tashqarida ham tez rivojlanadi. Ta'lim tez rivojlanar ekan, SI ta'limni shaxsiylashtirish, o'quv dasturlarini ishlab chiqishni qo'llab-quvvatlash va o'qitish va o'rganishning yangi uslublari bilan tajriba o'tkazishni rag'batlantirishda katta rol o'ynaydi. Har qanday yangi texnologiyani joriy qilishda bo'lgani kabi, sun'iy intellektning imkoniyatlarini ham ehtiyojga qarab bilan qabul qilish kerak. SI talabalar va o'qituvchilarga qanday ta'sir qilishini va ularning barchasi noto'g'ri kontent, plagiat yoki kiberxavfsizlik kabi muammolardan faol himoyalangan holda SIning samarali imkoniyatlaridan foydalanishni maqsad qilish kerak. Shu bilan birga, SI cheksiz imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular orasida muloqotni osonlashtirish uchun maxsus ta'lim dasturlari va o'zaro ta'sirning yangi shakllari, shaxsiylashtirilgan ta'lim moslashuvlari, turli tillarda fikr-mulohaza zanjirlari va «o'quv do'stlari» bilan individual repetitorlik - bu sun'iy intellektni o'zgartirishning bir necha yo'li, xolos.

Ta'limda sun'iy intellekt nima?

Sun'iy intellekt (SI) ma'lumotlarning emulyatsiyasi, ta'lim, muammoni hal qilish va boshqa ishlarni kompyuter tizimlari va dasturlarning bajara olish qobiliyatidir. Ta'lim sohasida sun'iy intellekt muhim ahamiyatga ega, chunki bu texnologiya

o‘qituvchilarga ma’lumotlar oqimini tuzatishda, shaxsiy ta’lim dasturlarini moslashtirishda va o‘rganuvchilarga individual maslahat berishda yordam beradi. Ta’limdagi sun’iy intellekt o‘rganishni osonlashtirishda foydalanishni anglatadi. U talabalarning faolligini yaxshilash, o‘rganishni shaxsiylashtirish, ma’muriy vazifalarni tezlashtirish, o‘quv dasturlarini yaratish, fikr-mulohazalarni mustahkamlash va boshqa maqsadlarda talabalarni birma-bir qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilishi mumkin[2].

Ta’limda SIning afzalliklari. Sun’iy intellekt nisbatan yangi texnologiya bo‘lsa-da, u allaqachon ta’limda mazmunli o‘zgaruvchan usullar bilan joriy etilmoqda. Ta’limda SIning o‘nta afzalliklari:

SI ta’limni shaxsiylashtiradi. SI talabaning akademik tarixini o‘qishi va ma’lumotlar namunalari asosida tanlangan tarkibni taqdim etishi mumkin.

SI o‘qituvchilar va ma’murlar uchun vazifalarni avtomatlashtiradi. Maktab rollari bo‘yicha o‘qituvchilar qimmatli vaqtlarini tejash uchun topshiriqlarni joylashtirish, elektron pochta xabarlarini jo‘natish, talabalarning mahoratini baholash va tendentsiyalarni tahlil qilish kabi ma’muriy vazifalarni yuklashlari mumkin.

SI aqlli ta’lim mazmunini taklif qiladi. O‘qituvchilar va talabalar SIdan qiziqarli va ma’lumot beruvchi kontent yaratishni so‘rashdan foyda olishlari mumkin. O‘qituvchilar butun dars rejalarini odatda yangi o‘quv mavzuni yaratishga ketadigan vaqtdan ancha qisqa vaqt ichida yaratishi mumkin.

SI ta’limda tenglikni ta’minlaydi. Talaba dunyoning qayerida bo‘lishidan qat’iy nazar, ular yuqori sifatli ta’lim olishlari va hatto uni tarjima qilishlari mumkin, bu esa ta’lim tengligini oshiradi. Ko‘rish yoki eshitish qobiliyatiga ega bo‘lgan shaxslar kontentni yanada qulayroq formatga o‘zgartirish uchun sun’iy intellektga asoslangan konversiya vositalaridan foydalanishlari mumkin.

SI ta’limdagi ko‘nikmalar bo‘shliqlarini yopishga yordam beradi. SI yordamida talabalar o‘qituvchisidan qo‘shimcha amaliy materiallar yaratishni so‘ramasdan turib, o‘z ustida ishlashlari mumkin.

SI talabalar uchun ma’lumotlarga asoslangan fikr-mulohazalarni taklif qiladi. SIning ma’lumotlarga asoslangan qayta aloqa tizimi o‘qituvchilar, oilalar va talabalar o‘rtasida shaffof muloqot qilish imkonini beradi. U talabalarning ta’limdagi ma’lumotlardan qoniqishini oshirishi, tarafkashlikni kamaytirishi yoki yo‘q qilishi va qaysi talabalar hali kontent standartlariga javob bermayotganini aniqlashi mumkin.

SI o‘qituvchilarga yordamchi. O‘qituvchilarni SI ga almashtirib bo‘lmaydi va ta’lim uchun SI bu qo‘shimcha hamkordir. SI talabalarga repetitorlik qilishda yordam berishi yoki o‘qituvchilarning kuzatuvlari asosida o‘qituvchilarga yardam taklif qilishi mumkin.

SI 24/7 repetitorlikni taklif qiladi. Maktablarda sun’iy intellektning eng mashhur qo‘llanilishi bu «o‘quv do‘stlari» yoki «repetitor botlari». SI maslahatchi bo‘lmagan talabalarga yordam berishi mumkin. Chatbotlar o‘tmishdagiga qaraganda ancha murakkab. Ular talabalarning savollariga javob berishlari, javoblarni aniqligi uchun tahlil qilishlari va hatto o‘tmishdagi faoliyati to‘g‘risidagi individual ma’lumotlari asosida yaxshilanishlarni taklif qilishlari mumkin.

SI ta’limni baholashning yaxlitligini taklif qiladi. Ta’lim uchun sun’iy intellekt talabalarni shubhali xatti-harakatlardan himoya qilish uchun veb-brauzerdan

foydalanishni o‘rganish va ularning kamerasi va mikrofoniga kirish kabi onlayn baholashlarni o‘tkazish vaqtida kuzatishi mumkin. U tezda o‘qituvchilar yoki proktorlarni muammolar haqida xabardor qilishi va individual talabalar bilan kuzatilgan tendentsiyalar haqidagi ma’lumotlarni almashishi mumkin[2].

Ta’limda sun’iy intellekt atrofidagi qiyinchiliklar va tashvishlar.

Ta’limda SI ko‘plab afzalliklarni taqdim etsa-da, SIdan mas’uliyatli foydalanish zarur [1].

Maxfiylik – hattoki eng yaxshi kiberxavfsizlik amaliyotlariga rioya qilish ham kiberhujumdan to‘liq himoyalanishni kafolatlamaydi. SI mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi kompaniyalar SI texnologiyasi tomonidan qayta ishlangan ma’lumotlar va kontentdan to‘g‘ri foydalanishni ta’minlash uchun sanoat xavfsizligi standartlariga javob berishi kerak.

Xususiylik - SI dunyoning istalgan nuqtasiga o‘quv mazmunini olib kelishi mumkin bo‘lsa-da, foydalanuvchi ushbu vosita bilan ishlash uchun Internetga kirishi kerak. Bu allaqachon resurslarga ega bo‘lmagan jamoalarga qo‘shimcha yuk olib keladi va ularni yanada ortda qoldirishi mumkin.

O‘qitish rollari - SI hech qanday tarzda inson o‘qituvchilarining o‘rnini bosa olmasa-da, biz hozir tushunganimizdek o‘qituvchining rolini o‘zgartiradi. SIga asoslangan sinfda o‘qitish qanday ko‘rinishga ega bo‘lishi haqida ba’zi xavotirlar mavjud.

Etika - Algoritmik tarafkashlik kabi SIdan axloqiy foydalanish tashvish tug‘diradi. Bu algoritm mashinani o‘rganish jarayonida noto‘g‘ri taxminlar tufayli tizimli ravishda noto‘g‘ri bo‘lgan natijalarni ishlab chiqarganda sodir bo‘ladi [3].

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt shaxsiylashtirilgan ta’lim tajribasini taklif qilish, muloqotni kuchaytirish va ta’lim natijalarini yaxshilash orqali ta’limni o‘zgartirish imkoniyatiga ega. SI texnologiyalari ta’lim landshaftiga ko‘p foyda keltirsa-da, axloqiy, maxfiylik va tenglik masalalarini hisobga olish kerak. O‘qituvchilar, siyosatchilar va manfaatdor tomonlar ta’limda SI mas’uliyatli va inklyuziv tarzda joriy etilishini ta’minlash uchun hamkorlik qilishi kerak. Sun’iy intellektning kuchidan foydalangan holda biz talabalarning turli ehtiyojlarini qondiradigan va umrbod ta’lim olishga yordam beradigan yanada moslashuvchan, qiziqarli va samarali o‘quv muhitini yaratishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dilmurad N. Mamatov, Shoira B.Bekchonova, Yulduzkhan S.Polvonova, Abrorjon Z.Makhmudov. Cyberpedagogy in the Context of Digitality(Scopus). DOI: 10.47750/pnr.2022.13.S03.268. Journal of Pharmaceutical Negative Results Volume 13 Special Issue 3 2022. 1757-1761

2. Bekchonova Sh.B. Kiber pedagogika – XXI asrda raqamli ta’lim muhiti pedagogikasi. Ta’lim, fan va innovatsiya. Ma’naviy-ma’rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal. Toshkent. 2-son, 2023-yil. 6-9 b.

3. Sh.B.Bekchonova., Z.R.Saidova, A.Z.Maxmudov. Axborot texnologiyalarini kasbiy faoliyatda qo‘llash. O‘quv-qo‘llanma. T.: Yangi asr universiteti,. “Lesson press” nashriyoti, 2024 y. 189 b.

4. https://www.dw.com/ru/evrosouz-uzestocaet-pravila-ispolzovania-iskusstvennogo-intellekta/a-69141900